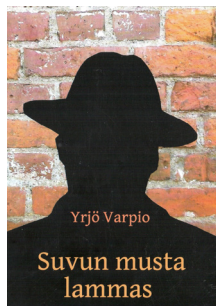

Merkillisiä elämänvaiheita

Yrjö Varpio: *Suvun musta lammas. Herman Hesekeiel Holmströmin elämä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2017.

Tampereen yliopiston Suomen kirjallisuuden emeritusprofessori Yrjö Varpio, joka on tunnettu muun muassa Väinö Linnan elämäkerrasta (2006), on kirjoittanut myös Miehikkälän paikallishistoriasta (1974) ja oman sukunsa jäsenistä, aihepiiristä, joka on esillä myös hänen muistelmateoksessaan (2016). Varpion uusi teos *Suvun musta lammas* kuvaa paitsi otsikossa mainittua Herman Hesekeiel Holmströmiä (1883–1943, vuodesta 1906 Helosalola) myös tämän isää ratamestari Gustaf Holmströmiä ja sisaruskuksia. Lähes kolmannes kirjasta kertoo kirjittelijästä isästä, joka kaakelimuurarista koulutettiin rautateiden palvelukseen ja päätyi Vanajan, Hämeenlinnan, Luumäen ja Suonenjoen kautta Tornioon ratamestariksi. Varpion esityksessä tulee kiinnostavasti esille myös Gustafin lestadiolaisuus. Jälkeläisistä yhtä sisarta lukuun ottamatta kukaan ei kuitenkaan näytä omaksuneen isän uskonsuuntaa. Gustaf-isän osalta esillä on myös kiinnostavaa tietoa rautateiden toiminnasta ja toimihenkilöistä.

Gustaf Holmströmin lapset päätyivät varsin hyvin yhteiskunnallisiin asemiin, esimerkiksi Emil, josta ilmestyi Varpion tutkimus vuonna 1992, toimi kansakou-

lunopettajana ja Väinö kruununvoutina sekä toimistopäällikkönä oikeusministeriössä. Perheen esikoinen Herman Hesekeiel poikkesi kuitenkin kaikista muista. Koulunkäynti Kuopion lyseossa päättyi kolmanteen luokkaan, minkä jälkeen hän siirtyi Helsinkiin, katkaisi ilmeisesti kaikki suhteensa perheeseensä ja suomensi nimensä Helosaloksi. Hänen vaiheensa osoittautuvat sangen kirjaviksi. Hän toimi sähkömiehenä, Osuustoverikunta Elämän hallituksen sihteerinä ja Matti Kurikan Sosialistisen reformipuolueen ohjelmatyöryhmän jäsenenä sekä puheiden pitäjänä. Kurikan ja hänen avustajiensa puheet eivät kuitenkaan langenneet otolliseen maaperään. Varpion siteeraaman *Kansan Lehden* mukaan ”Kurikka puhui pöytä pitkältä ja paksulta, opetuslapsensa vielä enemmän, niin että lopuksi eivät itsekään tienneet, mitä aluksi olivat puhuneet”. Puolue ei saanutkaan yhtään eduskuntapaikkaa.

Välillä Holmströmin mieli järkytyi niin, että hän meni poliisi-asemalle haluten tulla pidätetyksi. Hän näytti kuitenkin saaneen mielen tasapainon takaisin työskenneltyään teosofisen kirjailijan Pekka Ervastian maatilalla Oulunkylässä. Sisällissotaan Holmström osallistui punaisten puolella kirjuriina ja sai siitä kuritushuonetuomion. Hänen uransa erikoisin episodi oli kuitenkin osallistuminen vuonna 1921 lähetystöön, joka neuvotteli Edvard Gyllingin ja muiden Karjalan tasavallan edustajien kanssa Itä-Karjalan Suomeen siirtyneiden pakolaisten paluusta. Mikä poikkeuksellinen tilanne: entinen punavanki neuvottelemassa Suomen valtion hiljaisen hyväksynnän perusteella Neuvostoliitossa ja kirjoittamassa selostusta ulkoministeriölle! Varpion selitys tälle on se, että ”Suomen ulkoministeriö koetti näyttää mahdollisimman vähän kiinnostuneelta palautusasiassa.” Varpion kirjan keskeistä antia historiantutkimuksen kannalta on Aunuksen kaupungissa käytyjen keskustelujen

esittely. Holmström näyttää osallistuneen aktiivisesti keskusteluihin. Suoranaisesti ei käy ilmi, mihin tulokseen neuvottelut johtivat.

Elämänsä viimeiset kaksi vuosikymmentä naimattomana pysynyt Holmström-Helosalo näyttää viettäneen hiljaiseloa muurarina Helsingissä. Hänen toiminnastaan tiedetään lähinnä vain se, että hän oli muurarien ammattiliiton jäsen ja lahjoitti vuonna 1926 asemaansa nähden varsin suuren summan Englannin ja Pohjolan lakkolaisille.

Muutamat Holmström-Helosaloilta säilyneet kirjoitetut tekstit (kirje tohtori Uno Lojanderille, matkakertomus, joka sisältää kuvauksen Karjalan Työkansan Kommuunin tilasta, ja muistio ”Karjalan kysymys”) osoittavat, että hänellä oli myös kirjallisen ilmaisun kykyä.

Holmströmin suvun jäsenten ja jo mainittujen Kurikan, Ervastian ja Gyllingin ohella Varpio on pannut merkille Ervastian kasvattipojan Jaakko Liukkosen, joka oli sisällissodan aikana antanut luotettavuustodistuksen Holmströmille tämän sitä pyydyttyä oikeudenkäyntiä varten. Liukkosen kohtalo oli karmea: sytyttyään Ervastilta perimänsä talon tuleen hän ampui kaksi pientä tytärtään ja itsensä. Samalla tuhoutui Ervastian arvokas kirjasto.

Esillä on myös O. A. Solmu, joka toimi Gustaf Holmströmin lasten opettajana Suonenjoella. Varpio on luetellut hänen monipuoliset toimensa opettajan työn ohella: Suonenjoen maamiesseuran perustajajäsen, maanviljelysvälineitä myyvän yrityksen asiamies, kuntakokouksen esimies, Suonenjoen Säästöpankin johtaja, maanviljelijä ja jopa ruumisarkkuliikkeen perustaja. Jälleen tulee ajatelleeksi, miten monitahoista työtä kulttuurin ja talouden alalla juuri kansakoulunopettajat ovat tehneet.

Varpion kirja on myös tutkimusprosessin kuvaus. Siitä käy havainnollisesti ilmi, millaista salapoliiintyötä ja lähteiden esiin kaivamista tekijä on joutunut suorittamaan tutkittaessa Holm-

ström-Helosalon kaltaisia vähän tunnettuja henkilöitä. Kansallisarkiston ja muiden arkistojen kokoelmat, puhelinluettelot, poliisin osoitekortistot, yksityishenkilöiden kirjeet ja päiväkirjat sekä haastattelut ovat olleet Varpion aineistona. Erityisen käyttökelpoiseksi on osoittautunut Historiallinen sanomalehtikirjasto. Varpio onkin liittänyt kirjaansa havainnollisia esimerkkejä lehtiuutisista. Jaakko Liukkosen tapauksen yhteydessä olisi mielellään nähnyt maininnan siitä, että *Helsingin Sanomat* 20.5.1939 sisälsi siitä näyttävän reportaasin kuvineen (mukana oli muun muassa kuva surmatuista pikkutyöistä). Varpion mainitsemaa Kaarlo Vallin ”luokkasotaromaania” *Liekeissä* (1922) ja Vallin muuta tuotantoa on aikaisemmin käsitellyt Raoul Palmgren teoksensa *Kapinalliset kynät* kahdessa ensimmäisessä osassa.

Varpion teos on havainnollinen esimerkki siitä, millaisia kiinnostavia näköaloja ja ihmiskohtaloita avautuu tutkimalla historian hämärään jääneitä hahmoja.

H. K. RIIKONEN

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen professori (emeritus).